

Vad ska du bli när du blir stor?

OM VÄGEN TILL EN SKOLA PÅ LIKA VILLKOR

Innehåll

1. Vad ska du bli när du blir stor? **sid 4**
2. Bakgrund till projektet » Jämställt vägval « **sid 8**
3. Hela arbetsmarknaden är din! **sid 11**
4. Genuspedagogen
– ambassadör i jämställdhetsarbete **sid 16**
5. Att arbeta jämställt i kommun och skola
– Råd på vägen **sid 26**

Syftet med projektet Jämställt vägval, är att ge stöd för att integrera jämställdhet som en del av skolans dagliga verksamhet.

Tanken är att öka kommunernas och skolornas kunskaper om den köns-segregerade arbetsmarknaden i Sverige. Visionen är en jämställd undervisningsverksamhet, som ger varje elev förutsättningar att välja utbildning och yrke utifrån sina intressen och förmågor, utan att begränsas av stereotypa uppfattningar om vad flickor och pojkar bör eller kan göra i livet. Projektet har pågått sedan januari 2006 och avslutas i oktober 2007.

I denna skrift vill vi berätta om bakgrunden till projektet Jämställt vägval och även kort om projektets upplägg och genomförande. Du kommer också att få möta personer som på olika sätt arbetar med jämställdhetsfrågor i förskolan och skolan: Åsa Engblom, som anlitats som utbildningsledare i projektet, berättar om ungdomars studieval och om sina erfarenheter som studievägledare och lärare. Fyra genuspedagoger berättar om sina erfarenheter av att arbeta som genuspedagog i kommun och skola. Genuspedagogerna är en viktig, och ofta outnyttjad resurs när det gäller kunskaper om att driva och initiera jämställdhetsarbete i förskola och skola. Förhoppningsvis väcker innehållet i den här skriften ditt intresse och ger dig inspiration och idéer att fortsätta arbetet med jämställdhetsfrågor i skolans värld.

Vad ska du bli när du blir stor?

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den skall därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.

Lpo -94

1.

Svaret på frågan beror mycket på om det är en flicka eller pojke som tillfrågas. Trots att det i Sverige inte längre finns några formella hinder att ta hänsyn till i valet av studie- eller yrkesinriktning, är arbetsmarknaden tydligt könsuppdelad.

Även om könsmönstren förändrats under 1900-talet, påverkas många livsval fortfarande av vår könstillhörighet. Det är bara 15 procent av de yrkesverksamma, som faktiskt arbetar inom ett yrke med jämn könsfördelning, det vill säga där mellan 40 och 60 procent av båda könen är representerade. Resten arbetar inom ett yrke som är antingen kvinno- eller mansdominerat.

En könsuppdelad arbetsmarknad

Vi föds in i ett system av normer och värderingar som säger vad vi ska förvänta oss av en flicka/kvinna eller en pojke/man och hur vi ska tolka deras beteenden. Barn lär sig snabbt att förhålla sig till de här normerna genom att försöka passa in. Föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt påverkar även elevers studie- och yrkesval. Detta syns tydligt på gymnasiet där flickors och pojkars val av utbildning är starkt könsuppdelade. En del elever bryter dock mot de traditionella valen, men avhoppet är större bland brytare än andra. Störst är avhoppet bland flickor som valt program, som domineras av pojkar.

De könsuppdelade studievalen fortsätter upp på universitet och högskolor, om än i något mindre utsträckning. Studievalen är en direkt återspeglning av den svenska arbetsmarknaden, som är en av de mest könssegregerade i världen, något som delvis kan förklaras av att andelen kvinnor på arbetsmarknaden är större än i andra länder. Kvinnorna utgör den största delen av arbetskraften inom vård och omsorgssektorn, medan män dominerar bygg-, teknik- och industrisektorerna. Kvinnor har dock breddat

sina yrkesval och sökt sig in på mansdominerade områden som kräver högre utbildning, medan männen fortfarande är kraftigt underrepresenterade inom traditionella kvinnoyrken.

Olika värde

Vid första anblicken tycks könssegregeringen som sådan inte ha så stor betydelse – att det kan vara så att kvinnor respektive män är bättre eller sämre lämpade för olika sysslor, exempelvis beroende på fysisk kapacitet. Tittar vi närmare, ser vi dock, att könsuppdelningen inte enbart betyder att kvinnor och män har olika yrken och arbetsuppgifter utan också att arbetsvillkoren är olika. Skilda löner, förmåner, karriär- och andra utvecklingsmöjligheter har visat sig vara direkta konsekvenser av yrkessegregeringen.

Kvinnors månadslön är i genomsnitt 84 procent av mäns månadslön. Detta kan delvis förklaras av det generellt högre löneläget inom den privata sektorn där över 80 procent av männen arbetar. Kvinnor är mer jämt fördelade över privat och offentlig sektor. Arbeten som innehas av kvinnor värderas också generellt lägre än arbeten som i huvudsak innehas av män. Cirka 8 procent av löneskillnaden mellan kvinnor och män kan emellertid endast förklaras bero på kön (så kallade osakliga löneskillnader).

Kvinnor är underrepresenterade på viktiga maktpositioner i samhället, de innehar exempelvis inte chefspositioner i samma utsträckning som män. Kvinnor och män finns på olika nivåer i hierarkin och kvinnor har svårare att göra

Målet att bryta den könsuppdelade arbetsmarknaden kräver särskilda insatser för att öka rörligheten på den befintliga arbetskraften. För att åstadkomma en ökad rörlighet är det långsiktigt effektivt att understödja unga kvinnor och män att göra otraditionella val av utbildningar.

Makten att forma samhället och sitt eget liv
SOU 2005:66

karriär än män. Det ställs ofta högre krav på kvinnor än det gör på män vid befordran. Kvinnor är också överrepresenterade bland dem som har mer utbildning än vad som motsvarar kraven i deras arbete.

Skolans ansvar

Det finns många skäl att arbeta för en jämställd arbetsmarknad. I grunden är det en fråga om demokrati och rättigheter. Alla individer ska, fritt från normer och vär-

deringar, ges möjlighet att efter intresse och talang välja det yrke de vill. I detta arbete spelar skolan en viktig roll.

Skolan har ett tydligt uppdrag att verka för jämställdhet. Det finns bland annat formulerat i skollagen och i läroplanerna. Det innebär, att motverka traditionella könsmonster så att barn och ungdomar ges möjlighet att utveckla sina förmågor och intressen, oberoende av föreställningar kring kön. Skolan har också ett ansvar för att i samband med elevernas studie- och yrkesval verka för ökad jämställdhet. Enligt läroplanen ska alla som arbetar i skolan bidra till att motverka begränsningar i elevers studie- och yrkesval som grundar sig på kön, social eller kulturell bakgrund.

Sedan april 2006 har skolan även en skyldighet att motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion, sexuell läggning och funktionshinder. Ett ansvar som tydliggörs i Barn- och elevskyddslagen (se faktaruta). Lagen tydliggör även skolans skyldighet att arbeta med jämställdhetsfrågor.

Barn- och elevskyddslagen

- Lagen tillämpas på utbildning och annan verksamhet som avses i skollagen (förskoleverksamhet, skolbarnomsorg, skolan och vuxenundervisningen).
- Lagens ändamål är att främja barns och elevers lika rättigheter samt att motverka diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder. Lagen har också till ändamål att motverka annan kränkande behandling.
- Varje verksamhet ska enligt lagen upprätta en årlig likabehandlingsplan där förebyggande åtgärder, ansvarsfördelning och planerade åtgärder redovisas.
- Lagen innehåller också ett förbud mot direkt eller indirekt diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder.
- Ombudsmännen (JämO, DO, HomO och HO) ser till att lagen efterlevs. Skolverket har ett särskilt ansvar för lagen genom Barn- och elevombudet som ska tillvarata det enskilda barnets eller elevens rättigheter.

(Lag 2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.

Källor:

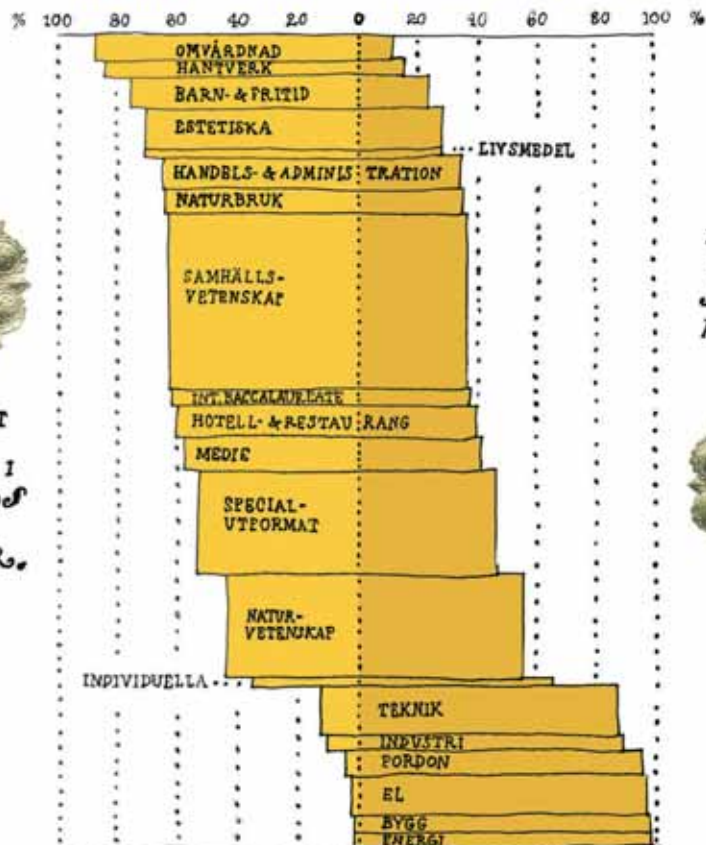
Den könsuppdelade arbetsmarknaden, SOU 2004:43
Efter skolan, Skolverket 2002, rapport nr 223.
Jämställt vägval, Studie och yrkesvägledning med genusperspektiv, Länsarbetsnämnden Gävleborgs län. 2005
Läroplan för obligatoriska skolväsendet -94
Makten att forma samhället och sitt eget liv, SOU 2005:66
På tal om kvinnor och män, Lathund om jämställdhet 2006, SCB

ANTAL OCH KÖNSFÖRDELNING

AVGÅNGNA FRÅN GYMNASIESKOLAN EFTER PROGRAM 2004/05

FLICKOR: 43 100

POJKAR: 41 600

MAMMA
TYCKTE ATT
JAG
SKULLE GÅ I
MORMORs
MORs
FOOTBALL.

JAG TRIVS,
FÖR MITT
LIV ÄR
STÖRRE
ÄN ATT TJÄNA
STÅLARS.

Källa: Avgångna från gymnasieskolan, Skolverket

Bakgrund till projektet » Jämställt vägval «

2.

Hur kom projektet till?

– Jämställt vägval bygger vidare på erfarenheterna från pilotprojektet Tjej eller kille – spelar roll? Tillsammans för en jämställd skola*, säger Sara Rågwall. Projektet genomfördes 2005 med syfte att ge skolledare stöd att bedriva ett systematiskt jämställdhetsarbete. I projektet Jämställt vägval arbetar vi utifrån samma modell som i det tidigare projektet, men vi har nu valt att särskilt belysa hur elevers studie- och yrkesval påverkas av föreställningar om kön och genus.

– Genom att använda det större perspektiv som arbetsmarknaden utgör, synliggörs också vad skolans jämställdhetsarbete får för bäring på sikt.

Parallella insatser på alla nivåer

– Det är vanligt att man arbetar med enstaka jämställdhetsinsatser i skolan, som temadagar eller temaveckor men vi tror att arbetet måste integreras i den dagliga verksamheten för att leda till en verklig förändring, säger Anna Delsol. Utgångspunkten är att en gemensam grundsyn och samverkan mellan aktörer på samtliga nivåer inom kommunens utbildningsorganisation är nödvändig för att skolans jämställdhetsarbete ska bli framgångsrikt.

– För att få vara med i projektet har vi därför haft som krav att personer från alla nivåer i den egna kommunen skulle delta, förklarar Sara. På så sätt skapas en struktur för samverkan och genomgripande förändringar. Nytt för projektet Jämställt vägval är en särskild utbildning för studie- och yrkesvägledare eftersom de är nyckelpersoner när det gäller elevers studie- och yrkesval.

– Utöver utbildningsaktiviteterna har vi även bildat ett nätverk för genuspedagogerna i länet, säger Anna. Genuspedagoger besitter stora kunskaper om det praktiska jämställdhetsarbetet i skolan och är ofta en outnyttjad

resurs. Genom nätverket får de ett forum där de kan lära av varandra, få stöd och stärka sin roll inom kommunerna.

Framtiden

– Samtliga kommuner i länet utom en har valt att vara med i projektet och det visar ju att jämställdhetsarbete har hög prioritet i Stockholms län, säger Sara. Intresset har varit stort och projektet har förlängts för att erbjuda utbildningsinsatser till fler.

– Det kan lätt bli så att jämställdhetsarbetet blir ytterligare en pålaga, en sak till man ska hinna med vid sidan av allt annat, säger Sara. Men genusperspektivet ska finnas med hela tiden, som ett förhållningssätt i den dagliga verksamheten och i mötet med elever. Egentligen

Vik projektledare Anna Delsol och projektledare Sara Rågwall

Projektets olika utbildningsinsatser

Politiker och tjänstemän: En inspirationsdag om jämställdhetsarbete i skolans värld.

Skolledare: Tredagars utbildning med syfte att utveckla jämställdhetsarbetet i skolorna. Genusteori varvas med metoder och kopplas till den egna verksamheten. Målet är att deltagarna efter avslutad utbildning formulerar en plan för det pedagogiska jämställdhetsarbetet på den egna skolan.

Skolpersonal: Skolledare får bjuda in fyra personer från sina skolor till en seminarieserie om tre tillfällen. Syftet är att inspirera och ge kunskaper om genusteori och metoder så att personalen kan fungera som samarbetspartners i det förändringsarbete skoledarna påbörjar.

Studie- och yrkesvägledare: Tredagars utbildning som behandlar studie och yrkesvägledning ur ett genusperspektiv. Teori och färdighetsträning varvas för att koppla kunskaperna till yrkesrollen.

handlar det om en grundläggande människosyn där alla ska behandlas med samma respekt och ges samma möjligheter oavsett kön, etnicitet eller sexuell läggning.

– Som god pedagog har man ett ansvar att ha ett genusperspektiv i det pedagogiska arbetet, poängterar Anna. Det ska finnas med även vid kollegiesammankomster och didaktiska möten på skolan.

– Det är vår förhoppning att projektets insatser har medverkat till att arbetet har börjat spira på skolorna runt om i länet och att jämställdhetsarbetet får vara självklar del i skolans värld, avslutar Sara.

* Bakom projektet stod Länsstyrelsen i Stockholms län i samarbete med Barnombudsmannen, Jämställdhetsombudsmannen, Myndigheten för skolutveckling, Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning, Operation Kvinnofrid, Stockholms Stad och Svenska ESF-rådet. Ladda ner en broschyr om projektet på www.ab.lst.se

Hela arbetsmarknaden är din!

3.

Åsa Engblom

– Jag anser att den könssegregerade arbetsmarknaden främst är en demokrati-fråga, säger Åsa Engblom, före detta adjunkt vid avdelningen för studie- och yrkesvägledning på Lärarhögskolan i Stockholm.

Åsa har i flera år undervisat blivande studie- och yrkesvägledare i genusteori på Lärarhögskolan i Stockholm och arbetar nu som konsult på Lernia. I projektet Jämställt vägval har hon och kollegan Malin Karlefors Fredell hållit i utbildningen för de deltagande kommunernas studie- och yrkesvägledare, både på grundskole- och gymnasienivå.

– Under tre dagar varvar vi genusteori med diskussionsövningar. Det är viktigt att övningarna går att koppla direkt till arbetet.

Intresset från länets skolor har varit stort, nära 50 studie- och yrkesvägledare har gått utbildningen inom ramen för projektet.

Odemokratiskt

Det ligger i skolornas uppdrag att motverka traditionella könsmonster, så att barn och ungdomar ges möjlighet att utveckla sina förmågor och intressen oberoende av föreställningar kring kön.

– Att utifrån föreställningar och normer inte ha möjlighet att göra fria val när det gäller sin framtid är odemokratiskt, säger Åsa bestämt. Det är självklart att skolan har ett ansvar här och att vi som studie- och yrkesvägledare har en viktig roll i skolornas jämställdhetsarbete. Då gäller det att vi har kunskaper inom området och att vi är medvetna om våra egna föreställningar kring kön.

Den könsmärkta arbetsmarknaden är lite av en het potatis hos studie- och yrkesvägledare, mycket därför att det inte är självklart hur frågan ska hanteras i mötet med eleven.

– Det handlar ju inte om att vi som vägledare ska slussa in kvinnor i mansdominerade yrken och vice versa, men det handlar om att vi ska visa på vilka möjligheter som finns i yrkeslivet. Som det ser ut idag verkar det som elever bara har tillgång till halva arbetsmarknaden. Känner man inte till alternativen blir ju också valen begränsade.

Åsa påpekar att gymnasieskolan har blivit mer könsuppdelad igen under senare år.

– Som vägledare är det viktigt att veta att det ser ut på det sättet. Det är resultatet av de könsbundna valen i skolan som vi sedan ser på arbetsmarknaden.

Brytare – viktiga förebilder

Åsa refererar till den amerikanska forskaren Linda S. Gottfredson som i sin forskning visar att vi tidigt i livet börjar titta på möjligheter och förebilder i vuxenvärlden kopplat till den egna personen.

– Som barn inspireras vi inte bara av våra föräldrars yrken. I de fall som både en mamma och pappa finns

närvarande identifierar sig flickor mer med sin mamma och pojkar mer med sin pappa. Här spelar kön stor roll. Flickor tittar på vad kvinnor gör och pojkar på vad män vanligen gör.

Vi begränsar alltså tidigt urvalet av det som vi ser som våra möjligheter i livet.

– När vi talar om den könssegregerade arbetsmarknaden, måste vi också komma ihåg att det finns brytare, som gjort sina val utifrån andra premisser än kön, säger Åsa. De syns inte i statistiken, men är viktiga att visa på som förebilder. Jag tycker att vi i större utsträckning ska ta in personer i skolan som representerar alternativa lösningar och val. Barn och ungdomar behöver alternativa förebilder till den gängse bilden av vad man kan göra.

Handlar inte om lämplighet

Könsuppdelningen på arbetsmarknaden kan se helt olika ut i olika länder. Åsa berättar att svetsaryrket som är mansdominerat i Sverige, domineras av kvinnor i Ryssland.

– När man frågar företrädare för branschorganisationen varför det är på det viset ser de förvånade ut: ”Ja, men det är väl självklart. Att vara svetsare ställer stora krav på finmotorik och kvinnor har allt som krävs för yrket. Små händer och en känsla för detaljer.”

Exemplet visar att de argument som vanligtvis används för att legitimera ett yrkes könstillhörighet egentligen kan användas på vilket yrke som helst.

– Det är alltså annat som styr än yrkets lämplighet. Argumenten om kvinnors och mäns olika förutsättningar håller inte hela vägen. Könsmärkningen handlar om helt andra saker som ekonomi, politik och bevarande av maktstrukturer. I ekonomiskt expanderande länder som Kina och Indien är det exempelvis inte ovanligt med kvinnliga byggnadsarbetare.

– Det handlar också mycket om ekonomi. När behovet av arbetskraft växer i samma takt som ekonomin, måste man ta den arbetskraft som står till buds. I dessa länder togs redan de flesta män i anspråk på arbetsmarknaden och då tar kvinnor klivet ut där arbetskraften behövs.

Vill bevara strukturer

Åsa är övertygad om att rådande strukturer beror mycket på en motvilja till förändring. När man tittar på hur de gått för de personer som i sitt yrkesval brutit mot könsnormerna, ser det olika ut bland kvinnor och män.

– Om du frågar en man, som tidigare arbetat inom barnomsorgen varför han slutat, så svarar han oftast att det beror på den låga lönen och de begränsade karriärmöjligheterna. Ger du en kvinna, som exempelvis arbetat inom byggsektorn motsvarande fråga blir svaret ett helt annat. Vanligen har hon slutat för att hon inte känt sig välkommen eller för att hon inte stått ut med den manliga jargongen.

– Inom byggindustrin är lönen baserad på ackord. Eftersom föreställningen finns om att kvinnor inte orkar lika mycket som män, är killarna rädda att arbetstakten ska bli lägre om det kommer in kvinnor i arbetslaget. Därför motsätter man sig att kvinnor kommer in i branschen.

Hur blir man bonde?

Åsa hänvisar till sociologiprofessorn Janne Jonsson, som menar att ungdomar själva tycker att de gör rationella studie- och yrkesval.

– Ungdomar väljer utifrån var de tror att de kan göra störst nytta. De tycker att de väljer det som de tror att de är bäst på och ändå blir valen så könsbundna. Könstänkandet genomsyrar allt och är så väl införlivat i oss att vi inte ens märker att det finns där.

Med hjälp av docent Anders Lovéns modell kan man illustrera hur olika faktorer påverkar vårt studie- och yrkesval. Sociala bakgrundsfaktorer handlar om föräldrar, social bakgrund, skola, kompisar och så vidare. Under individuella faktorer ingår intressen, begåvning, ålder och färdigheter.

– Vad vi anser att vi har för alternativ och valmöjligheter, beror på våra kunskaper om de studie- och yrkesalternativ som finns. Här har media stor betydelse. Vägledarna har exempelvis fått många fler frågor kring hur man utbildar sig till bonde efter programmet ”Bonde söker fru”.

Det vi inte känner till ser vi inte heller som ett alternativ. Alla tårbitar styr, men genus- och könsbiten är den som påverkar oss mest. Det är som ett raster vi lever igenom.

Ikkevetande förhållningssätt

När vi tittar på yrket studievägledare kan man säga att från att ha varit ett mansdominerat yrke har det nu blivit ett kvinnodominerat yrke.

– Precis som med alla trender måste väl den trenden också nå sin extrem innan det vänder. Jag börjar mina kurser i genusteori på Lärarhögskolan med att fråga utifrån vilka premisser studenterna valt sin utbildning. Alla är säkra på att de valt utifrån sin fria vilja. När kursen är slut är de flesta överens om att de påverkats av sina föreställningar kring sitt kön.

Hur mycket vi än vet om könsmonster, heteronormativitet och könsmaktsordning kommer vi ändå alltid att ha föreställningar kring kön, etnicitet och sexualitet.

– Det är mycket viktigt att vara medveten om sina föreställningar. Som vägledare tycker jag att man ska sträva efter att ha ett ickevetande, neutralt förhållningssätt gentemot eleverna man träffar.

Lyft näsan – se möjligheterna

Många vägledare skulle, enligt Åsa vilja arbeta mer med att lära människor att göra egna val.

Det handlar om självkännedom, att lära sig känna igen sitt eget sätt att välja, beslutsgrunder och mönster. Utifrån denna kunskap blir det lättare att göra bra val.

– Nu träffas vanligen vägledaren och eleven precis när valet ska göras och då kan tidspressen vara det som blir avgörande. Ibland kanske det skulle ge mer att få träffa eleverna i grupp och vid ett tidigare tillfälle, vilket också sker på vissa skolor. Då kan man ge bättre förutsättningar för valsituationen genom att lära eleverna självkännedom.

Som vägledare utgör man en viktig resurs för hela skolan, menar Åsa.

– Vi har ju en unik kännedom om det lokala samhället och en förmåga att se strukturer och tyda prognoser. Hur skolan använder studievägledaren beror mycket på vad de har för SYO-kultur (sammhälls- och yrkesorientering), vilket värde man lägger i området. Finns det en stark SYO-kultur har ofta vägledaren en framskjuten position och tvärtom. Man kan inte ensam arbeta med det här området i skolan, det måste finnas i systemet annars blir det tufft.

– Ibland tycker jag att det finns ett glapp mellan den framskjutna plats som jämställdhetspolitiken ändå har och skolans värld. Jämställdhet och framtidsval hör ju ihop. Det nya betygssystemet i gymnasieskolan som är kursutformat gör att framtidsvalen ställs på undantag. Det gäller bara att klara kurserna i nuet och sedan fortsätta till nästa. Eleverna har inte möjlighet att lyfta näsan över ytan och se framtiden. Vi som är vägledare har en viktig roll i att hjälpa dem att lyfta perspektivet och se hela världen med alla dess möjligheter.

A och O

*Du får vara den du är!
Det funkar lika bra med båda bokstäverna.
Fyll i själu från du so, hur sjukt som helst.*

H...N

H...N

H...N

H...N

H...N

H...N

H...N

H...N

Genuspedagogen — ambassadör i jämställdhetsarbete

4.

Mellan 2002 och 2004 initierade regeringen en särskild utbildning i genusteori för pedagoger. Bakgrunden var den låga måluppfyllelsen på området jämställdhet i förskola och skola. Meningen var att insatsen generellt skulle höja kvaliteten inom kunskapsområdet jämställdhet, både inom den egna skolan och i kommunen. Utbildningen Värdegrund, jämställdhet och genusvetenskap, omfattade 10 högskolepoäng, och anordnades under två läsår på Göteborgs och Umeå universitet.

Målet var att det 2004 skulle finnas minst en genuspedagog i varje kommun och sammanlagt utbildades nära 180 genuspedagoger under de två läsår som utbildningen erbjöds. Idag har cirka hälften av landets kommuner en eller flera genuspedagoger. Drygt 40 av dessa finns i Stockholms län och är medlemmar i det nätverk av genuspedagoger som bildats inom projektet Jämställt vägval.

Vad kan en genuspedagog?

Genuspedagogerna besitter kunskaper i genusteori och jämställdhetsarbete och har redskap för att arbeta med och initiera ett aktivt jämställdhetsarbete i kommun och skola. De kan användas som igångsättare, handledare, bollplank, föreläsare och inspiratör för jämställdhetsarbete i förskola och skola.

Från statligt håll var det från början tänkt att genuspedagogerna skulle få utrymme i sin tjänst att arbeta med jämställdhetsfrågor, men eftersom pedagogerna är lokalt anställda ser förutsättningarna väldigt olika ut i Sveriges kommuner. Någon arbetar endast med genusfrågor, några har en stor del av sin tjänst vikta för arbetet som genuspedagog, flera har en liten del och de flesta arbetar med genusfrågor inom ramarna för sin ordinarie tjänst.

Skilda förutsättningar

De drygt 40 genuspedagoger från Stockholms län som ingår i nätverket kan berätta om helt skilda förutsättningar. Mindre än hälften har avsatt tid i sin tjänst för att arbeta som genuspedagog, de flesta ser alltså till att hinna med arbetet inom ramarna för sin ordinarie tjänst som förskollärare, lärare eller skolsköterska. Hur man jobbar med frågorna skiljer sig också åt. En del arbetar på sin ordinarie skola med genusfrågor, medan andra ges möjlighet att arbeta över hela kommunen. Hur det ser ut beror mycket på vilken prioritet och tyngd kommunen ger jämställdhetsfrågorna.

Nätverket viktigt forum

Gemensamt för genuspedagogerna i nätverket är behovet av ett forum för kunskaps- och erfarenhetsutbyte. Så här säger några röster om betydelsen av nätverket för genuspedagoger:

”Genom andra genuspedagoger i nätverket får jag mod att efterfråga mer av min chef, både vad gäller tid och budget för arbetet”

”Det är spännande att se hur arbetet utvecklas på olika ställen i länet. Jag får både konkreta idéer och inspiration genom nätverket”

”Det är viktigt att peppa varandra. Dessutom är det kul att träffa likasinnade, som verkligen brinner för jämställdhetsarbetet.”

På kommande sidor kommer du att få träffa Ann, Per, Kerstin och Karin. De har alla gått utbildningen Värdegrund, jämställdhet och genusvetenskap och kan titulera sig genuspedagoger. Deras gemensamma nämnare är att de med stort engagemang jobbar med jämställdhetsfrågor i kommun och skolor, även om de har olika förutsättningar, både när det gäller tid och stöd från sin ledning.

Ann Löthbom

Tillsammans med skoledaren har Ann Löthbom som är skolsköterska och genuspedagog på Tegelhagsskolan i Sollentuna tagit bort uppdelningen träslöjd och textilslöjd.

– Nu går man på slöjd helt enkelt och alla kan njuta av kreativiteten utan att känna att de är inne på varandras konstruerade domäner, säger Ann.

På Tegelhagsskolan går barn från 1–12 års ålder och Ann jobbar över hela fältet.

På Anns skola var det ingen lärare som ville gå utbildningen.

– Jag hade varit intresserad av de här frågorna i många år och tvekade inte. Målet för mig har blivit att all verksamhet på skolan ska ha ett jämställdhetsperspektiv.

Ann har ingen särskild tid avsatt för jobbet som genuspedagog, men får det ändå att fungera med engagemang och envishet.

–Visst, det skulle vara toppen med mer tid, men eftersom jag känner att jag har stöd från mina chefer fungerar

» Slöjd och inget annat «

det ändå. Självklart får jag jobba på och visst skulle jag få mer gjort om jag hade fler timmar som genuspedagog.

Trösta lagom

Tillsammans med rektorn har Ann varit med och skrivit skolans likabehandlingsplan där den pedagogiska jämställdhetsplanen ingår.

– Jag har de kunskaper i området som behövs för att det ska bli ett levande dokument. Planen ska ju gå att använda och inte bara bli liggande.

All personal på skolan har fått två dagars utbildning i genusteori, metoder och arbetssätt. Ann höll i en del själv och anlidade också externa föreläsare.

– Alla arbetslag skulle jobba fram mål med sitt jämställdhetsarbete. För att komma fram till vad som behövde göras fick de först göra en kartläggning. Det handlar om många saker, både bemötande, förhållningssätt och hur mycket tid man lägger på pojkar respektive flickor.

– En viktig, men enkel regel, särskilt som skolsköterska, är att trösta alla barn lagom och lika mycket. Vanligen tröstar man flickor och pojkar olika. Flickor har man mer kroppskontakt med, pratar mjukare med och ger mer tid. Pojkar däremot får kanske en klapp på axeln och ett hurtigare språk, som tröst. Att inte göra skillnad är egentligen självklart, men det är sådant man inte tänker på om ingen gör en uppmärksam på hur det är.

Uppföljning viktigt

Efter den första utbildningen har Ann haft ett ”husmöte” per termin då varje verksamhet fått berätta om sitt arbete.

– Det är viktigt med uppföljning, att man hela tiden påminner om arbetet. Jag skickar också ut vad jag kallar logguppgifter (likabehandlings- och genusuppgifter) som lärarna ska göra med sina elever. Det kan exempelvis vara

ritövningar där man bara får rita med vissa färger eller diskussioner utifrån böcker som jag föreslår. Sedan ska de koppla tillbaka till mig och berätta hur övningen avlöpste.

Ann köper också in litteratur, för barn och elever, men också för pedagoger som på olika sätt berör ämnet jämställdhet.

– Jag känner att jag har stöd hos de flesta av pedagogerna, men det är klart, några tycker att det är onödigt att lägga ned tid på de här frågorna, att det inte behövs. Men jag tycker att fler och fler i personalen på skolan har börjat vakna upp och själva tar upp tankar och idéer kring jämställdhet och genusfrågor. Det är roligt när det märks att det jag gör ger någon effekt.

Ann är glad att Tegelhagen har genomfört en radikal förändring vad gäller det kanske mest könsbunda ämnet i skolan, nämligen slöjd.

– Vi har inte syslöjd och träslöjd längre utan alla har bara slöjd. Både killar och tjejer ska göra vissa moment som innefattar både textil och trä. De ska exempelvis karda ull, tälja och sticka.

Ann försöker också nå föräldrar, men upplever att det är lite känsligt.

– När det gäller föräldrarna är det svårare att närma sig problemet. När det är större föräldramöten brukar jag vara med och ha ett bokbord med litteratur om jämställdhet. Det är ett lätt sätt att komma i kontakt med området.

Dröm att få arbeta bredare

– Drömscenariot vore att ha en heltidsanställd genuspedagog som kunde arbeta över hela kommunen, på alla nivåer och inom olika verksamheter. Jag har föreläst för tjänstemän i kommunen men har svårt att hinna med en ordentlig satsning inom ramarna för mitt skolsköterskeuppdrag

– Det finns miljoner med saker som jag skulle vilja göra, men som jag inte hinner nu. Jag skulle kunna åka ut och föreläsa bredare, för pedagoger och personal i kommunen och det skulle vara roligt att jobba mer aktivt med ämnet i barngrupper, eller med elever från sjuan till gymnasiet. Jag skulle också önska att jämställdhetsarbetet var mer tvingande. Många säger att de tycker att det är viktigt, men om man inte måste arbeta konkret med det här, försvinner det lätt bland allt annat som måste göras.

» Genuslådan – Det konkreta fungerar «

Per Ingvarsson

Genuslådan är full till bredden med böcker, filmer, tidningar och broschyrer som på olika sätt berör området jämställdhet. Det är bara att lyfta på locket och bli inspirerad när det finns en stund över. Helt enkelt en dröm för pedagoger i förskola och skola som har svårt att få tiden att räcka till.

Per Ingvarsson är gymnasielärare på Arlandagymnasiet i Sigtuna. Han är också genuspedagog och 20 procent av hans tjänst är vikt för genusfrågor.

– När jag gick utbildningen valde jag att som examensarbete göra en plan för hur en genuspedagog skulle kunna jobba i kommunen. Jag presenterade sedan mina idéer för min rektor och för ordföranden för utbildningsnämnden i Sigtuna. De tyckte att min plan var bra och på det sättet hade jag mandat och stöd från början.

Per samarbetar med en kollega, Ingela Westling, som också har 20 procent av sin tjänst avsatt för jämställdhetsarbete. En dag i veckan viker de åt det gemensamma arbetet.

Flick- och pojkcycklar

Per och Ingela fick vara med i en jämställdhetsgrupp som diskuterade hur de skulle lägga upp jämställdhetsarbetet i förskolan och skolan.

– Vi kom överens om mål för arbetet och visionen med jämställdhetsarbetet inom Sigtuna kommun. En grundtanke är att jämställdhetsarbetet ska gå som en röd tråd från förskolan till gymnasiet.

– Vi började med Tallholma förskola i enlighet med en projektplan för jämställdhetsarbetet som vi gjorde tillsammans med personalen. Här ingick vissa måsten, exempelvis att bestämma tidsramar för projektet, att läsa litteratur i ämnet och att se programmet Genusmaskineriet som är producerat av UR. I genomförandeplanen skulle varje avdelning formulera och genomföra en handlingsplan för arbetet. Det viktigaste var att planerna gick att genomföra och alltså var inriktade på det praktiska arbetet.

Exempelvis märkte man upp särskilda flick- och pojkcycklar då det tidigare bara hade varit killarna som fick tillgång till cyklarna. Man funderade på kapprumssituationen, där pojkarna ofta fick mest hjälp och såg till att ändra på det.

Det blev en genuslåda

Under projektet kom Per och Ingela på att det vore bra om de kunde presentera ett färdigt material att arbeta utifrån. Det var i de diskussionerna som genuslådan föddes. I enkla plastlådor placerades litteratur, filmer, artiklar och allt möjligt annat som kan höja kunskapsnivån och inspirera på samma gång. Något att utgå ifrån när man vill diskutera och arbeta med jämställdhetsfrågor.

– Det är hög kvalitet på materialet och det är anpassat efter verksamheterna, säger Per. Först gjorde vi en låda till Tallholma förskola, sedan en till Skepptuna skola. Efter det har vi gjort ytterligare ett par lådor. Nu har vi en låda för utlåning på kommunen om någon är intresserad, och jag håller på att sätta ihop en låda för Arlandagymnasiet där jag arbetar.

Det som är konkret och tillgängligt verkar fungera. Alla som arbetar inom förskola och skola kan berätta hur svårt det är att få tid att leta efter bra litteratur eller material. Finns materialet redan där kan man ju ta tillfället i akt när det blir tillfälle för en prat- eller lästund.

Nätverk för förskolepedagoger

En viktig del i arbetet är självanalysen, där man vågar titta på hur man faktiskt bemöter och förhåller sig till flickor och pojkar. På Tallholma förskola fick personalen arbeta med observationer och de kunde då själva se att pojkarna fick mer tid, tog mer plats och att deras förhållningssätt skilde sig mellan könen på flera punkter.

– I en loggbok skrev man ner tankar och resultat och vad man behövde ändra på. Personalen blev ganska snart mer observant på genusperspektivet i det dagliga arbetet. Det blev konkret och tydligt vad som kunde göras annorlunda.

Nu fortgår arbetet på Tallholma av sig själv. Pedagogerna är engagerade och så kunniga att de allt mer sällan behöver handledning.

Ingela och Per har även arbetat med Skepptuna skola men där har det varit svårare att få igång processen. Lärarna arbetar med många andra projekt vid sidan av det pedagogiska arbetet och det är svårt att hitta tider att träffas.

– De har ändå gjort en del övningar och exempelvis deltagit när vi haft filmvisning. Men vi kommer att fortsätta arbetet på Skepptuna, det är klart.

Roller befruktar varandra

För att nå ännu fler pedagoger har Per och Ingela bjudit in till filmkvällar.

– Vi visar filmer som har ett genusbudskap, bland annat Billy Elliot och Skruva den som Beckham. Efter filmen har det funnits utrymme för diskussion. Det här ju något som man får göra på fritiden, men eftersom många gillar film och det är ett lättamt sätt att träffa kollegor är det många som kommer.

Nu går arbetet vidare mot att uppfylla visionen i kommunen och Per och Ingela har fått förfrågningar från flera skolor, fritidshem och förskolor att komma ut och handleda.

– Det är verkligen mycket stimulerande och angeläget att arbeta med de här frågorna. Självklart skulle man behöva mer tid, men samtidigt skulle jag inte vilja sluta arbeta som gymnasielärare. Det är mitt yrke och jag tycker att de båda rollerna befruktar varandra, säger Per.

Karin Åleles

» Jag kan fokusera på genusfrågor «

Med en bakgrund inom skolvärlden och en möjlighet att bara jobba med genusfrågor har Karin Åleles en unik situation som både innebär frihet och stort ansvar.

Karin är ensam om sin situation i nätverket för genuspedagoger. Hon är placerad på kommunen och har en halvtidstjänst som genuspedagog.

– Mitt uppdrag är att arbeta kommunövergripande och det ger mig stora möjligheter, men också ett stort ansvar. En fördel är att jag kan anpassa mig till pedagogernas tider eftersom jag bara jobbar med det här. För att personalen på förskolan ska ha tid att komma iväg på en föreläsning krävs det att den ligger på kvällstid, de har svårt att komma ifrån på dagarna.

Karin erbjuder personal fortbildning och handledning, men ambitionen är att också arbeta på kommunnivå med politiker och tjänstemän med jämställdhetsfrågor. I en liten broschyr, som sprids i kommunen berättar hon om vad hon kan göra.

– Först vände jag mig till kommunledningen för att få dem intresserade. Problemet är att man konkurrerar med så många andra frågor, projekt och uppdrag. Jag har också kontakter med personalsamordnare och jämställdhets-samordnare. Till och med från kommunalrådet har jag fått positiv respons, men att sedan få ihop det tidsmässigt är svårare. Jämställdhetsfrågan får inte riktigt plats, men jag fortsätter att jobba på det.

Erbjuder föredrag

I verksamheten har responsen varit bättre och Karin har bland annat föreläst för alla pedagoger på förskolorna i tätorten Nynäshamn och i Ösmo.

– Jag har erbjudit fyra föreläsningar där jag varvat genusteori, med värderingsövningar och diskussioner. Tanken har varit att inspirera till att komma igång med ett jämställdhetsarbete i verksamheten.

Som uppföljning har Karin sedan skickat ut enkäter till förskolorna.

– De har fått ge exempel på hur de jobbar och jag kan se att mina föreläsningar har gett effekter. På några förskolor har jag också jobbat med kartläggningar i form av observationer kring vad som behöver förändras och det har jag planerat att fortsätta med. Man tror att man är bättre än vad man är på att arbeta jämställt.

Ryggsäck med erfarenheter

Karin har själv en bakgrund från skolvärlden och tycker att hon har hjälp av sina erfarenheter som pedagog och skollärdare.

– Jag har ju en egen ryggsäck med erfarenheter och den har jag nytta av när jag träffar förskollärare och lärare. Jag vet hur splittrat arbetet i skolan kan vara och hur svårt det är att få tid till allt man vill och känner att man borde göra.

Målet är att alla pedagoger i kommunen ska ha tagit del av Karins föreläsningar och det är ett arbete som kommer att ta tid. På önskelistan står en egen budget så att Karin kan köpa in material och anlita föreläsare då det behövs.

– Arbetet är inspirerande och kul. Responsen är positiv och jag märker ju att det jag gör ger effekter.

» Ska vi skylla på hormonerna? «

Kerstin Erwallius är grundskollärare och genuspedagog på Saltängens skola i Nacka. Kerstin har inte nöjt sig med att initiera ett jämställdhetsarbete på skolan utan föreläser även regelbundet för föräldrar.

– Ibland får jag spontana reaktioner från män som säger. ”Vilket torftigt liv vi lever bara för att vi låter oss styras av den manliga normen” Då känner jag att jag nått fram.

Kerstin arbetar fem till tio procent av sin arbetstid med genusfrågor.

– Jag har ett mycket bra stöd, både från rektor och studierektor på skolan. De använder sig verkligen av mina kunskaper och jag har exempelvis varit med och skrivit skolans pedagogiska jämställdhetsplan.

Kerstin har haft föreläsningar och workshops för hela personalen på skolan.

– En viktig del av jämställdhetsarbetet är att man blir medveten om sitt eget sätt att bemöta barnen utifrån kön. Därför började jag med att initiera en kartläggning av hur det ser ut, men genomförandet ligger hos pedagogerna. De har observerat och filmat varandra för att bli uppmärksamma på hur de gör i den dagliga kontakten med barn och elever. De flesta tror att de bemöter flickor och pojkar på samma sätt, men vad man tror överensstämmer sällan med sanningen.

Utifrån resultatet av kartläggningen har man sedan påbörjat ett förändringsarbete av hela verksamheten på skolan, från förskolan upp till sjätte klass.

Skyller på varandra

Kerstin har också haft föreläsningar för föräldrar kring vad genus är och hur det hänger samman inte bara med normer, utan också med traditioner och historier som upprätthåller våra könsroller.

– Det är känsligt och svårt att närma sig föräldrar i den här frågan och jag är lika nervös varje gång. Men responsen brukar bli övervägande positiv. Många har aldrig riktigt tänkt i de här banorna och blir omskakade när de inser hur fast de är i sin egna könsroller.

När personal eller föräldrar börjar tala om testosteronbadet, om hormoner som styr och härjar och som inte pojkarna kan styra över säger inte Kerstin emot.

– Nej jag brukar bara fråga om det är okej att låta hormonerna bestämma och ursäkta beteenden som miss-

Kerstin Erwallius

handel, våld och övergrepp också. Då brukar det bli ganska tyst och sedan kan vi börja en fruktbar diskussion.

Kerstin tycker att det är märkligt hur alla institutioner i samhället skyller på varandra och att ingen vill ta ansvar för jämställdhetsarbetet. Det försöker hon beskriva i sina föreläsningar.

– Näringslivet skyller på högskolan och menar att det inte finns kvinnor med rätt kompetens att anställa. Högskolan skyller på gymnasiet och menar att grunden till hur killar och tjejer väljer grundläggs där. Gymnasiet skyller på skolan och skolan på förskolan. Förskolan skyller på föräldrarna och föräldrarna på media. Som jag ser det är det bara att utifrån sin egen nivå sätta igång och arbeta medvetet med att bryta de normer som styr oss. Det är viktigt att vi ser att alla har ett ansvar för att flickor och pojkar ska kunna välja ett yrke utifrån intresse, ej utifrån kön.

Genuskunskap med eleverna

För att förändra någonting i skolan gäller det att hela tiden ha ett aktivt förhållningssätt i den dagliga verksamheten. Kerstin tar alla tillfällen att också arbeta med genus i sin roll som lärare.

– Jag brukar ta upp det här med genus under ämnet livskunskap. Genus är ett svårt ord och jag gör värderingsövningar och diskuterar med eleverna för att illustrera vad det handlar om.

Det är viktigt att vara konkret och ha diskussionsunderlag som eleverna kan förlika sig med och leva sig in i. Kerstin tar ett exempel som eleverna kan relatera till;

– När författarinnan till boken Harry Potter J.K Rowling skulle ge ut sin bok uppmanade förlaget henne att skriva sitt förnamn med initialer för att inte avslöja att hon var kvinna. Förlaget trodde att pojkar annars skulle välja bort hennes bok. Vad tycker ni om det?

Självinsikt gör ont

Matematiken är ett ämne där det är lätt att studera könsmonster, menar Kerstin.

– Jag har verkligen observerat mönstret bland mina elever. Om jag ställer öppna frågor i klassen är det mest killar som räcker upp handen. Inte för att de alltid är snabbast, utan för att de vågar chansa på ett ungefärligt rätt svar. Om jag däremot säger att ”nu vill jag att ni ska lösa det här problemet, när ni är klara vill jag att ni räcker upp handen”, då räcker flickorna upp handen i större utsträckning. De måste liksom uppmanas att vara aktiva.

– Efter det här har jag haft gruppsamtal med flickorna där jag peppat dem att ta plats i klassen, att jag förväntar mig att de är aktiva, att de är duktiga på matematik och att det inte gör något om man svarar fel. Jag har sett en förändring efter det här, flickorna har blivit mycket mer aktiva än tidigare.

Kerstin tycker att arbetet som genuspedagog är roligt och stimulerande.

– Det finns mycket man skulle kunna göra, men så länge som jag också är lärare finns det inte tid. Det skulle vara intressant om det anslås mer pengar till pedagogisk forskning utifrån ett genusperspektiv. Det finns mycket kvar att göra på området. Att arbeta med attityder och värderingar är en känslomässig resa och självinsikt gör ont!

5.

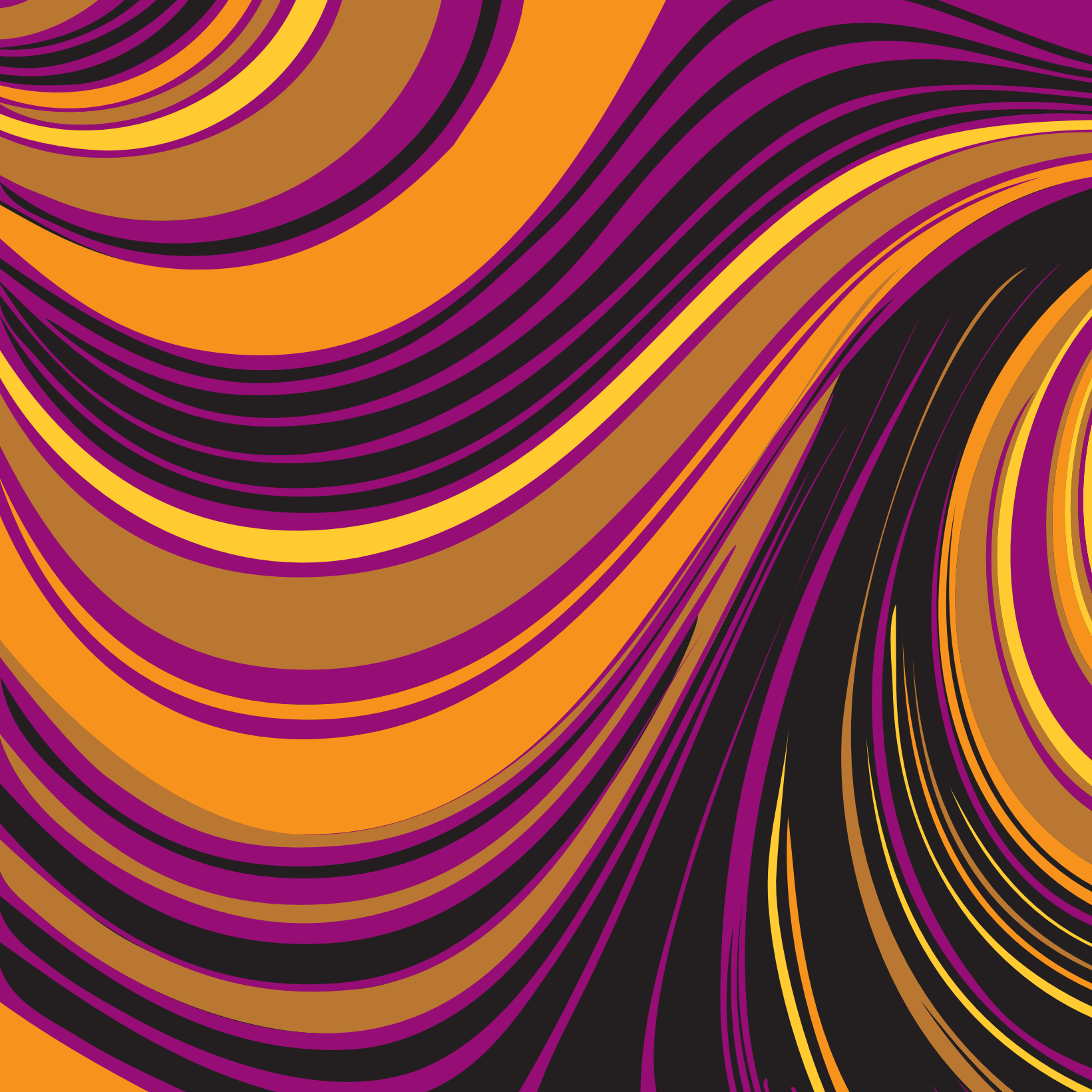
Att arbeta jämställt i kommun och skola — Råd på vägen

Om skolan arbetar aktivt med sitt jämställdhetspedagogiska uppdrag får alla elever möjlighet att utveckla sina intressen och förmågor oberoende av sin könstillhörighet. På sikt kan detta också leda till att bryta det könsuppdelade arbetslivet och de orättvisor som det bidrar till. Här följer några korta råd på vägen.

- **Politiker och tjänstemän** – Visa att jämställdhet är ett prioriterat utvecklingsområde i er kommun och stötta era skolledare att driva arbetet framåt.
- **Skolledare** – Involvera all personal och även eleverna i det förändringsarbete ni påbörjar.
- **Pedagoger** – Låt genusperspektivet genomsyra allt arbete; från planeringen av lektioner till mötet med eleverna.
- **Studie- och yrkesvägledare** – Våga se och utmana er egen roll som normbärare i mötet med eleverna.
- **Använd kommunens genuspedagog** som ett stöd i det arbete som ni påbörjar.

Sist men inte minst; Förändringsarbete är spännande, utvecklande och roligt!

Lycka till!

LÄNSSTYRELSEN
I STOCKHOLMS LÄN

EUROPEISKA UNIONEN
Europiska socialfonden

Jämställt Vägval drivs av Länsstyrelsen i Stockholms län i samarbete med länets kommuner. Projektet delfinansieras av Svenska ESF-rådet Växtkraft Mål 3.